

Гане ТОДОРОВСКИ

**ЗБОРНИКОТ НА БРАКАТА МИЛАДИНОВЦИ И НЕГОВОТО
ЗНАЧЕЊЕ ЗА МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРА
(Кон 125-годишнината од неговото излегување)**

1.

На многумина однадвор, па дури и на некои луѓе од нашава средина им се чини напати, па се слушаат и забелешки, дека ние Македонците многу често славиме јубилеи, многу лесно прогласуваме големини, податни сме кон празниците, многуглаголиви сме за своето, па дури и некритични сме кон вредностите на минатото!

Не би се сложил со многушто од ваквите забелешки и коментари, а особено кога се поведува збор за епохален настан од нашето минато, каков што е издавањето на златната книга на македонската преродба: **Зборникот на браќата Димитрија и Константин Миладиновци**, бездруго најпопуларните личности на македонскиот XIX век. За нив, ми се чини, дури и малку се зборува и знае во нашата средина, или подобро речено недоволно се знае, зашто делото кое тие ни го завештаа во трајна сопственост, ја има неповторливата сила на духовно зрачење низ времето што следи по нив, што ни се причинува како река творечка светлина што бујато и полноводно се влева во нашите сестрани културни и духовни исфати и акции, оплодувајќи ги, хранејќи, насочувајќи, давајќи им смисла и задача, наложувајќи им ја целта.

Само по појавата на **Зборникот на Миладиновци** можеа да започнат процесите на конституирањето на македонската нација. За тоа треба да бидеме наполно свесни. Зашто, светот чиниш мигновено узна за нас — за нашата богата усна традицијата, за убавината на нашиот јазик, за творечкиот гениј на еден мал, непознат и непризнат народ. Тоа што мистериозната и трагична смрт на двајцата заслужни стружани — Димитрија и Константин Миладинов, го потсили и забрза интересот на учените средини ширум Европа беше само една непредвидена и непожелна околност, игра на судбината. Бездру-

го двајцата Миладиновци и без ореолот на маченици ќе беа и ќе останеа за историјата многузаслужни луѓе, кои на својата татковина ѝ спечалија слава на земја со темелна културна традиција, чии откривачи од сој беа токму тие — први меѓу првите.

Поначесто, сите ние, свесно или несвесно, им го стеснуваме значењето на браќата Димитрија и Константин Миладиновци исклучиво врз подрачјата на фолклорот, јазикот и литературата. Се разбира, влогот на прославените стружани главно се сведува во овие простори на националната еманација, меѓутоа, не смееме никогаш да испуштиме од предвид дека во личноста и делото на Димитрија Миладинов треба да го препознаеме и дефинираме и конечно регистрираме за историјата првиот човек на македонската преродба, чии огромни заслуги не се ни доброени, а камоли расветлени и растолкувани. Како човек со широки визии кон иднината, како предводник на масите, како двигател и раздвижувач на старо и младо, како оратор и мислител, како пример и образец за другите, како авторитет од прв ред — тој, Димитрија Миладинов, педагог и андрагог, археолог и нумизматичар, етнограф и фолклорист, публицист и поет, преведувач и убедувач, човек со демостеновска уста, плебеец и масовик, не можеше а да не ја плати најскапо и цената на таа своја необична популарност и надвишување на средината, на тие свои недофатни љубопитства, на својата магична моќ да привлекува и да предводи — со крајна претпазливост од тогашниот естаблишмент, чија вечна грижа за статус-кво во општеството ја одредува и паничната аверзија кон луѓе од профилот на Димитрија Миладинов. Оттука, идеологот на македонската преродба не може и не смеа да биде само тема на фолклористите, туку, како историска личност од прв ред, потребно е поначесто да биде расветлуван и толкуван како татко на македонската преродба. Од Димитрија Миладинов (од неговите почетни акции — 1840 година) па сè до појавата на Крсте Петков Мисирков, на историска сцена на почетокот од XX век, се растега и се раѓа во грчеви и трауми, во метежи и премрежја, во луѓи и лунзања, во оневозможувања и постојани притисоци и крвави интервенции — македонската нација. Тоа е тој период, продолжен и со недоброј прекини и застои, период на преродбата, период што за две свои крајни точки ги знае споменативе две имиња, период од шест децении. Разроките толкувачи на македонската историја од вчера и од денес не умеат да ја согледаат логиката на процесите на македонското самоосмислување. Тие се обидуваат да си баат како што знаат, па во улога на присвојувачи на нашето минато поаѓаат од ирелевантни и банални факти — наслови на книги, употреба на некакви втиснати атрибути по интервентен пат, заборавајќи на суштините. Сепак

среќни сме што им припаѓаме на генерациите кои дочекаа за своето да судат по свое, на своето да гледаат со свои очи. Самите сме ја создавале својата историја, самите ќе ја толкуваме. Наследници сме, легитимни и легални, на своите претходници, па никој ниту со правна ниту воена сила нема да успее веќе ниту да ни го блокира минатото, ниту пак да ни ја бојкотира денешнината. Наспроти аргументот на силата ја спротивставуваме силата на аргументите. Ете, токму затоа треба поначесто да ја елаборираме темата и на македонската преродба и на Зборникот на Миладиновци и на личноста и делото на првото име на македонската преродба — Димитрија Миладинов.

2.

Зборникот на браќата Миладиновци се појави во Загреб на 24 јуни 1861 година. Во овој зборник на 538 страници голем формат се објавени вкупно 660 песни, од кои 584 македонски и 76 бугарски. Покрај тоа во книгата се приклучени уште и свадбени обичаи од Струга и Кукуш, годишни обичаи од Струга, верувања, игри, преданија, сопствени народни имиња, пословници, гатанки и мал македонско-хрватски речник.

Зборникот му беше посветен на неговата превозвишеност и пресветлост господинот Јосип Јурај Штросмајер, епископ босански, ѓаковички и сремски.

Се случи така, како што се случи — Штросмајер ја прифати молбата на младото момче од Македонија, кој од Москва му се обрна за помош, зашто во Русија не пројавија интерес за неговите шестотини народни македонски песни. Политички игри и тогаш имаше на претек, па бидејќи Константин не беше вешт да се снаоѓа во тие пајакови мрежи на дипломатијата, побрза да побегне од просторот за кој во својот ламент по топлиот југ рече дека е мрачен. Раѓањето на Зборникот, ете, по налог на судбинската преродба требаше да се појави во градот во кој се роди илирската идеја, — првата историска верзија на југословенската идеја, првото подречување на јужнословенската федерација, првиот зрак светлина што го подгреа и срцето на Димитрија Миладинов.

Големiot хрватски преродбеник Јосип Јурај Штросмајер во почетокот на својата блескотна кариера на сенароден будител и идеолог на словенското културно и политичко единство, се јавува во улогата на вистински *великодушен покровител* на народната книжнина и на уметноста и науката воопшто, така што благодарноста на Константин, искажана со „најглобоко уважение“ спаѓа меѓу првите висови и јавни признанија за не-

говата високоосмислена културна акција, која подоцна ќе се доречува со отворањето на Југословенската академија на науките и уметностите, Загребското свеучилиште, уметничката галерија, Матица хрватска и други значајни културни институции. Сепак, за нас Македонците е најважно дека неговата меценатска улога е врзана за културен настан од прв ред, имено за појавата на книгата—зборник НАРОДНИ ПЕСНИ на Миладиновци, со чие издавање на дело е манифестирана големата идеја за јужнословенска солидарност.

Името на Штросмајер треба да биде врежано со златни букви во политичката и културна историја на Македонија и поради неговото залагање пред австриската влада таа активно да се застапи за ослободувањето на браќата Димитрија и Константин Миладиновци од турскиот затвор, како и поради неговиот интерес кон делото на Григор Прличев и литературната мистификација „Веда Словена“ на Стефан Верковиќ и Јован Гологанов. Но, бездруго нему треба во прв ред да му се заблагодари за инвентивната проценка на делото на браќата Димитрија и Константин Миладиновци, искажана дваесетина години по нивната трагична смрт, дека тие — Миладиновци, со своето дело и со својот подвиг го забрзаа времето.

Точно така — Миладиновци го забрзаа времето, а Зборникот на Миладиновци е тој траен клуч за активирање на забрзувањето.

Зборникот НАРОДНИ ПЕСНИ на браќата Миладиновци е книга што уште веднаш по нејзиното излегување е наречена неспоредлива драгоценост и жива органска врска со уметничката литература, книга од која може да се учи народниот јазик, неговата историја и неговиот дух. Самиот Константин Миладинов го наречува овој Зборник — *општополезно сокровиште*, предочувајќи со право дека песните ќе останеа уште многу време закопани во неизвесност, до колку неговата превозвишеност и пресветлост Јосип Јурај Штросмајер длабоко не почувствува дека „народното образование је најголемото рачателство за благоденствие од народот“.

Зборникот од македонски и бугарски народни песни на браќата Миладиновци е дело кое живее живот од веќе 125 години. Досега ни е познато со своите седум до осум изданија! Последното издание на оваа прекрасна книга што е споредена со Хомеровата ИЛИЈАДА, се појави пред нашите читатели кон крајот на 1983-та година под редакцијата на проф. Х. Поленаковиќ и Тодор Димитровски. При промоцијата на оваа книга (20. II. 1984), одржана во Народната и универзитетска библиотека во Скопје, Блаже Конески во својата реч укажа дека — „Зборникот на Миладиновци е дело на такви истакнати личности на нашата нова историја, кое се врзува со нашето кул-

турно творештво, тесно и многустрано,„ Блаже Конески смета дека уште во Предговорот на Константин Миладинов се забележува врска со тоа што на јазично поле го пропагира Партенија Зографски и дека во записите на Венијамин Мачуковски има угледавање на овој Зборник, книга што им беше поттик и на најистакнатите подоцнежни собирачи на македонскиот фолклор — Марко Цепенков и Кузман Шапкарев, дека Кочо Рацин посветил многу работни часови во студиозното проучување на овој чист и најбликотен инспиративен извор на македонската поезија, дека Славко Јаневски во својата позната книга песни „Евангелие по Итар Пејо“ ја вклучува низ поширок спектар од асоцијации темата на Миладиновци, итн.

Навистина, Зборникот НАРОДНИ ПЕСНИ од Миладиновци е необично богат поетски врток. За првпат низ таков соопфатен размер се поднесува на јавен увид херојскиот, јуначкиот и ајдутски епос и циклусот — љубовни песни. Ако се има предвид времето во кое се појавува оваа книга (средината на минатиот век) полесно може да се сфати зошто и во која смисла Миладиновци го забрзале времето и ја раздвижиле средината.

Веднаш по појавата на овој Зборник македонската литература се вклучува во побрзи текови на развоток. Преминот од фолклор кон литература кај нас, со поголема динамика на развоток и низ посестрана ангажираност на истакнатите имиња на нашата преродба, започнува непосредно по објавувањето на книгата од Миладиновци. Во оваа смисла Зборникот има улога и функција на меѓник во нашата литература — тој претставува премин од фолклор кон литература, затоа што најилустративно бележи една ако не завршена, барем јасно означена етапа од естетскиот развоток во одредена културна средина, па благодарјќи ѝ токму на оваа значајна книга ние можеме да судиме, како ќе биде веќе речено за еден сложен и комплексен поим каков што е системот на една мала и специфична литература — македонската.

Во науката за литературата е познато мислењето дека преминот од средновековна кон новата литература се врши исклучиво врз почвата на фолклорот. Ова е особено важно за развотокот на новите литератури на Јужните Словени и другите литератури на Балканот, чии литературно-уметнички структури се кристализираат во пазувите на фолклорот. Растежот на индивидуалниот авторски принцип, индивидуализацијата на преката реч, еманципацијата на сижетната градба, проширувањето на социјалната тематика, проширувањата во жанровиот систем — сите овие процеси можеме да ги проследиме во македонскиот пример земајќи го Зборникот на Миладиновци како основна одредница на важна развојна етапа на литературата.

Околноста дека фолклорот е една од најважните творечки традиции во секоја национална литература, во македонскиот пример се илустрира токму со Зборникот народни песни од Миладиновци. Во текот на нашата преродба, која познава еден свој попродолжен тек, и за која рековме дека треба да ја омеѓиме помеѓу културната акција на Миладиновци и презентирањето програмските идеи на Крсте Мисирков, забележлива е појавата на повисоен интерес кон фолклорот. Силно е влијанието на таа поетичка традиција што е залегната во Зборникот народни песни од Миладиновци. Колку е тоа точно, доволно е да се увериме преку податокот дека Рациновите „Бели мугри“ целосно се интегрирани во таа наша поетска и поетичка традиција. Зборникот на Миладиновци (1861) и Рациновите „Бели мугри,“ (1939) се двете крајни точки на една стилска формација во новата македонска литература, на една развојна етапа во која доминира поетскиот жанр, стилска формација која сè уште целосно не може да им се отвори на по-современите барања, особено на оние кои ги поставува етапата на реализмот. Поетскиот опус на Константин Миладинов е претежно сведен на поетичките искуства на македонската народна песна, како што тоа беа и првите стихозбирки на Блаже Конески, Славко Јаневски и Ацо Шопов во почетокот од слободниот развиток на нашата литература по 1944 година. Но, секако дека врските со фолклорот не се сведуваат исклучиво во компетенциите на литературното минато. Тие се присутни и живи и денес, но се разбира низ модифицирани облици и како изменета и посложена фаза во внатрешниот уметнички свет на писателот. Во поновата терминологија на литературната наука за оваа појава се употребува синтагмата „внатрешен фолклоризам“. Бездруго, станува збор за едно ново историско рамниште.

Зборникот **НАРОДНИ ПЕСНИ** на Миладиновци ѝ откри нови перспективи на македонската книжевност: им ги одврза зборовите на идните македонски поетски поколенија. Од Марко Цепенков, преку Рацин и Блаже Конески, до Радован Павловски и Петре М. Андреевски, се создава во Македонија поезија, чии поетички искуства имаат жива врска токму со Зборникот народни песни на Миладиновци. И идните наши поетски поколенија ќе влегуваат во жива спрега со големата и силна традиција на македонската народна песна, чии вистински квалитети за првпат пред светот ги презентираа браќата Димитрија и Константин Миладиновци. Нивниот Зборник е книга што ја посведочува убавината и мудроста на македонскиот јазик. Двајцава видовити стружани, грижовници и добросовесници, својот сопствен занес, не само недоразбран или криворазбран на времето, го престорија во национална историја, во пример на единствен подвиг, во впечатлив гест на црвста волја што

ја најави на историската сцена инспиративната сила и енергијата на македонската истрајба и големата логика на македонската опстојба.

Во Зборникот на Миладиновци е првопосочена причината на нашата преродба: народ со вакви богати духовни блага не може да остане анонимен пред светот. Нему иднината допрва му претстои. Ете, тоа во прв план го соопшти оваа книга.

Четириесетина години по појавата на Зборникот доаѓа Мисирков за да го кристализира како национална програма тоа што бликна со културната акција на Миладиновци, а по осумдесет години од појавата на оваа епохална книга што со право го заслужува атрибутот *златна книга на македонската преродба*, во Прохор Пчински *Асномците* го озваничија јазикот на Миладиновци во литературна норма на сите Македонци.

Всушност, ако се обидеме да одговориме на прашањето што претставува за сите нас Зборникот на Миладиновци, треба да подвлечеме: пред сè тоа е голем, важен, епохален и пресуден културен настан, датум директно врзан за забрзаните процеси на утврдувањето на македонскиот национален идентитет. Тоа е кондензирано минато; тоа е резимирано духовно благо; тоа е ризница на народниот јазик и народното мислење.

Со право може да се рече: Зборникот на Миладиновци претставува инспиративен потсетник за бурните години на *македонското новородвение* (термин со кој К. Миладинов ја означува етапата на нашата преродба), периодот кога нашите подалечни претходници тргнуваат во потрага по својот идентитет. Оттука, овој знаменит културен компендиум и света книга за секој Македонец треба да биде и столна книга во секој македонски дом. За да не забораваме кои сме и што сме. За да ја почувствуваме првичната и изворна чистота и раскошна убавина на нашиот јазик, ткаен низ грижите на многуте поколенија претходници, кои очигледно се заложиле да помислат и на потомството. Зборникот на Миладиновци го чува духовното богатство на нашиот народ од Вардарско и Егејско создавано во текот на повеќе векови.

3.

Знаејќи дека секоја епоха раѓа луѓе што ѝ се нужни, треба веројатно да го знаеме и тоа дека Миладиновци се за нас голем културен факт, поим словит и сложен, кон кој ќе се однесуваме секогаш со висок респект и траен пиетет, дури и тогаш, кога од позициите на своето време ќе правиме и свои откривања и ќе даваме *свои* толкувања на нивното литератур-

но и општествено дело, ќе изнаоѓаме *свои* аспекти во него, ќе го преосмислуваме за себеси. Првпат во историјата сме во можност да го изнесеме и изнесуваме македонското гледиште за македонското минато, да даваме сопствен суд и самооценка за македонската историја. Па во таа смисла и нашата последна реченица треба да гласи: Димитар и Константин Миладиновци беа суверени скалила кон нашата слобода. Затоа ги славиме и им го оддаваме своето признание.

Gane TODOROVSKI

THE COLLECTION OF MILADINOV BROTHERS AND ITS SIGNIFICANCE CONCERNING MACEDONIAN CULTURE

Summary

In the Miladinov Brother's Collection, which was published in Zagreb on June 24, 1861, 660 poems have been published; 584 Macedonian and 76 Bulgarian. Besides that, the Collection contains wedding rituals from Struga and Kukuš, annual rituals from Struga, believes, games, traditions, own people's names, proverbs, tales and a small Croato-Serbian dictionary.

Thanks to the Collection the Macedonian literature thread upon quickly in its development; there is a turn from folklore to literature, the Macedonian literature got a more dynamic development through the versatile engagement of the outstanding names of the Macedonian Revival. Frankly speaking, The Miladinov Brother's Collection played a role and function of a landmark in the Macedonian literature, as by its printing a clear epoch of its esthetic development was marked.